

Henrik III visste att föra sig

Publicerad: 15 oktober 2008, 11.37. Senast ändrad: 15 oktober 2008, 12.18

KUNGLIGT NÖJE. Hela Europa dansade under renässansen och modeflugorna spred sig från land till land. Det är ett nöje att följa Margaret McGowans alla turer i "Dance in the Renaissans", där vi får veta att den dansbesatte Henrik III möjligen dansade sig till öroninflammation.

En mogen kvinna som gärna tar en svängom på dansgolvet kan vara nog så utmanande, åtminstone för trångsynta herrar med bestämda uppfattningar om vad som är passande. Den spanske ambassadören i London konstaterade med uppenbart ogillande att drottning Elisabet, den engelska kyrkans överhuvud, minsann även på sin ålders höst kunde delta inte bara i en galliard, utan till och med i tre eller fyra rundor av denna under renässansen så populära dans. Drottningen lät sig förstås inte hindra av några beska kommentarer, om hon nu ens fick klart för sig vad den kritiske spanjoren tyckte, utan fortsatte roa sig trots att hon inte längre var ung. Hon dog några år efter det att ambassadören satt sina åsikter på pränt, men det finns senare rapporter än hans om att hon var med i dansen när tillfälle gavs.

Henrik III med sin gemål

En spansk diplomat i slutet av 1500-talet hade antagligen ingen större respekt för vare sig den engelska monarken eller hennes protestantiska tro, däremot är det svårt att föreställa sig att han skulle vara helt avvisande till dansen som underhållning vid banketter och andra festligheter. Hela Europa dansade under renässansen och de nya modeflugorna spred sig snabbt från land till land. Musik och dans var det stora nöjet för såväl folk som aristokrati och tryckeriverksamhetens snabba utbredning bidrog till att ge spridning åt den växande underhållningskulturen genom publicering av musik och läroböcker i dans. Bildkonsten – måningar, teckningar och bokillustrationer – uppvisade mängder av dansande gestalter, både människor och mer mytiska figurer. Någon nyhet var dansen givetvis inte, den har antagligen hört till de mänskliga aktiviteterna sedan förhistorisk tid, men under 1500-talet fick den ett betydande uppsving inte bara i samhällets övre skikt.

I en nyligen utkommen studie, *Dance in the Renaissance: European Fashion, French Obsession* (Yale University Press, 330 s) har Margaret McGowan utforskat dansens historia under renässansen, med särskild blick för de franska förhållandena. Den brittiska professorn redogör i den mån källmaterialet tillåter för dansens olika former,

men hon ger framför allt en livlig skildring av hur den franska aristokratin och de kungliga levde ut sin förtjusning över dans i skilda former, som enklare sällskapsnöje och mer påkostade iscensättningar i form av baletter och maskerader. Att följa McGowan i alla de skiftande turerna är en stor förnöjelse även för den som aldrig skulle våga sig ut på golvet i en branle eller hacha. Den senare varianten kunde möjligen ha lockat det sura spanska sändebudet eftersom den stammade från hans hemland.

Annars kom inspirationen oftast från Italien, liksom det mesta annat som hade med flärd och njutning att göra. Italienska musiker och professionella dansare hade fullt upp, om inte de egna furstehusen kunde erbjuda nog med jobb fanns det rikliga möjligheter att hitta lukrativa anställningar runtom i Europa. De italienska instrumentmakarna var överlägsna hantverkare vars produkter hördes i de flesta slottssalar under renässansen, liksom under senare epoker. Dans var inte bara ett stundens nöje, det krävdes övning och till hjälp kunde man hyra dansmästare. Även här stod italienarna högt i kurs. Stegordningen var inte sällan komplicerad och variationerna många, den som inte ville göra en slät figur fick lägga mycken tid på att träna. Den franske kungen Henrik III gjorde detta, närmast till besatthet. Få sysselsättningar, om ens någon, tycks ha roat honom mer än dansandet.

Det förefaller som om spanska diplomater hyst en särskild aversion för vad de betraktade som övertramp i mer dansanta omgivningar. En annan ambassadör från Spanien förfasade sig nämligen över vad han tvingades åse vid det franska hovet. Den dansfrälste Henrik III engagerade både herrskap och tjänstefolk i sina balettövningar under en vistelse på landet, utan att fästa vikt vid de annars så betydelsefulla etikettsreglerna kring börd och rang. Förfärligt att åse för en ståndsmedveten man från grannlandet i söder. Till saken hör att danskungen brukade låta allt komma i andra hand, också diplomatiska uppvaktningar, när dansen pågick. Inte bara det spanska sändebudet retade sig på de kungliga vanorna, en ambassadör från annat håll klagade i brev hem över att den franske kungen låtit honom vänta medan dansen pågick. Eftersom Henrik vid det här tillfället höll i gång till sex på morgonen kan man ha viss förståelse för den otåliges irritation.

Någon allmän lössläppthet var det trots allt inte fråga om i dessa sammanhang, men att dansen medförde vissa risker anar man genom att det i litteraturen ofta framhölls vikten av ett korrekt beteende under utövning av de rytmiska rörelserna. Inte minst kvinnor skulle givetvis förhålla sig sedesamt till denna kroppsmedvetna verksamhet och inte låta sig förledas till alltför utmanande beteende. Männen kunde i vanlig ordning tillåta sig mer, men det var viktigt att dansa med stil. Det skulle synas att den dansande verkligen behärskade konsten, även om utförandet borde verka lätt och ledigt. Goda danslärare var alltså av största vikt och de främsta italienska pedagogerna kunde göra lysande karriärer i de franska hovkretsarna och inte minst Henrik III belönade sina frikostigt.

Tydligen fullgjorde dessa kungens läromästare sina plikter med stor framgång eftersom det är omvittnat hur utomordentligt han förde sig i även de mest krävande turerna i de

dansevenemang som sattes upp vid större fester. Den engelska delegation som kom för att överrätta strumpebandsorden till Henrik III blev mottagen med ett dansspektakel redan omedelbart efter att de hade installerat sig i det palats som ställts till förfogande. Sedan vidtog ett utdraget festande med musik och dans i den ena föreställningen efter den andra.

I ett av evenemangen deltog 120 dansare, som förde sig fram i vad engelsmännen ansåg som ytterligt besynnerliga rörelser. I flera uppträdanden deltog kungen själv. De tillresta diplomaterna skrev hem om hans stora skicklighet och man vet att den dansglada engelska drottningen intresserade sig särskilt för rapporter om underhållningen vid det franska hovet. Magnifik var den i detta fall och den började tidigt och slutade sent, inte förrän vid tretiden på natten.

Henrik III var förvisso inte den förste franske kung som intresserade sig för dans, det hade hans föregångare under 1500-talet också gjort, men ingen tycks ha uppvisat samma lidelse. Dansintresset tilltog under den franska renässansens högperiod och även danslystna européer från annat håll som kom på visit förefaller ha blivit förvånade över omfattningen av och intensiteten i fransmännens intresse för att dansa och att se på när andra gjorde det. Dansen var inte endast till för deltagarna, utan nästan lika mycket för åskådarna. Detta gällde givetvis de stora spektaklen, men också de mindre balerna. Alla såg och sågs och den kritiska blicken var inte alltid nådig.

Om dansens roll i de lägre samhällsklasserna har McGowan inte mycket att säga, detta hör inte till hennes berättelse, men en svag koppling finns det till landsbygdens folkligare traditioner och den berör dansforskaren i ett kapitel. Det handlar om den lantliga idyllen som ett tema i den elitära kulturen. Det pastorala inslaget knyter emellertid mer an till antika ideal än till den faktiska landsbygdens liv, som var nog så besvärligt under det 1500-tal då de övre skikten dansade sig genom livet på spaning efter nya sensationer och nya njutningar. Emellanåt vistades de kungliga och deras följe på sina lantegendomar, oftast för jaktens skull, men de lät sig inte inspirera av vad deras undersåtar hade för sig i någon påfallande hög grad. Utan tvivel var det angenämare att hålla sig till mer eller mindre fantasirika föreställningar om herdar och herdinnor, förmedlade av klassiska och samtida poeter.

I den franska renässanslyriken, som McGowan ofta hänvisar till och dessutom ägnar ett separat avsnitt åt, finner man ständiga referenser till dans. De omhuldade pastorala landskapen fylls med svävande nymfer, det samma gäller i bildkonsten. Antikens inspirationsgivande och dansanta musor ej att förglömma. Alla dessa dansande väsen kan därtill beskådas på gobelänger, utsmyckade inredningsdetaljer och bruksföremål.

Dansen blev med tiden alltmer professionaliserad och det fanns plats för en växande skara yrkesfolk i de aristokratiska festligheterna, inte bara dansare utan också akrobater importerades, företrädesvis från Italien. Gränsen mellan dans och akrobatik verkar inte ha varit alldeles strikt i de mest avancerade uppvisningarna. Även om det inte går att i detalj kartlägga de olika dansernas stegordning framgår det av samtida skildrare att det

ibland krävdes betydande vighet för ett lyckat framförande också i sällskapsdansens turer. Skickliga amatörer fanns det dock överallt. Den engelske resenären sir Robert Dallington framhåller att den franska vurmen för dans var utbredd på alla nivåer i samhället. Han understryker att även hantverkare och arbetare kunde föra sig i dansens turer och att äldre kvinnor ”som har fler tår än tänder” inte drog sig för att delta. Denne iakttagare av franskt dansliv såg inte något opassande i allt dansande, han tolkade det som ett utslag av den franska livligheten till både kropp och själ.

Föga förvånande fanns det vänner av ordning som såg det helt annorlunda. De varnade för dansen som, enligt en avogt inställd skribent, mest påminde om ett fyllos raglande. Den var inte bara tvivelaktig ur moralisk synvinkel, den kunde även vara direkt hälsovådlig. En av dansens fiender rapporterade om att någon med kniv i bältet hade krumbuktat sig till den grad att han lyckats sticka sig själv i låret. Än värre gick det för en ung man som också han gav sig hän i la volta, vilket tycks ha varit en särskilt riskfylld dans. Han föll samman av utmattning och inom ett dygn var han död. Just la volta var för övrigt en av de danser som Henrik III underhöll de engelska diplomaterna med vid firandet i samband med hans mottagande av strumpebandsorden. Om det var volta kungen hade dansat när han vid ett tillfälle fick en allvarlig öroninflammation framgår inte, men hans läkare var fast övertygade om att det var nätter av oavbrutet dansande som hade framkallat åkomman.

Kunsligheterna och aristokraterna lät sig inte avskräckas av vare sig moralister eller andra som kritiserade danslusten. Inte heller de adelsmän som ansåg att pengarna borde läggas på militärutgifter istället för på nöjen och underhållning fick gehör för sina synpunkter. Att många fransmän vid den här tiden svalt efter årligen återkommande dåliga skördar dämpade knappast stämningen för dem som hade råd att festa. Redan i begynnelsen av 1500-talet hade parisarna protesterat mot att kunsligheterna och hovet ställde till med maskerader och rände runt på gatorna i märkliga dräkter, men det hade alltså inte satt stopp för spektakel av detta slag. Tvärtom blev det bara mer av den varan under seklets gång och förtjusningen över dansens njutningar tog heller inte slut med renässansen, även om den aldrig senare skulle bli ett lika dominerande nöje.

Att få ta några steg in i dansens renässans – som Margaret McGowan ger nytt liv åt i ”Dance in the Renaissance” – är en glädje för alla historiskt intresserade som vill veta mer om kungar och dans än om kungar och kri

KARL STEINICK

Karl Steinick är frilansskribent.